

EPHEMERIS NAPOCENSIS

XXIII

2013

ROMANIAN ACADEMY
INSTITUTE OF ARCHAEOLOGY AND HISTORY OF ART CLUJ-NAPOCA

EDITORIAL BOARD

Editor: Coriolan Horațiu Opreanu

Members: Sorin Cociș, Vlad-Andrei Lăzărescu, Ioan Stanciu

ADVISORY BOARD

Alexandru Avram (Le Mans, France); Mihai Bărbulescu (Rome, Italy); Alexander Bursche (Warsaw, Poland); Falko Daim (Mainz, Germany); Andreas Lippert (Vienna, Austria); Bernd Päßgen (Munich, Germany); Marius Porumb (Cluj-Napoca, Romania); Alexander Rubel (Iași, Romania); Peter Scherrer (Graz, Austria); Alexandru Vulpe (Bucharest, Romania).

Responsible of the volume: Ioan Stanciu

În țară revista se poate procura prin poștă, pe bază de abonament la: EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE, Calea 13 Septembrie nr. 13, sector 5, P. O. Box 5–42, București, România, RO–76117, Tel. 021–411.90.08, 021–410.32.00; fax. 021–410.39.83; RODIPET SA, Piața Presei Libere nr. 1, Sector 1, P. O. Box 33–57, Fax 021–222.64.07. Tel. 021–618.51.03, 021–222.41.26, București, România; ORION PRESS IMPEX 2000, P. O. Box 77–19, București 3 – România, Tel. 021–301.87.86, 021–335.02.96.

EPHEMERIS NAPOCENSIS

Any correspondence will be sent to the editor:
INSTITUTUL DE ARHEOLOGIE ȘI ISTORIA ARTEI
Str. M. Kogălniceanu nr. 12–14, 400084 Cluj-Napoca, RO
e-mail: choprean@yahoo.com

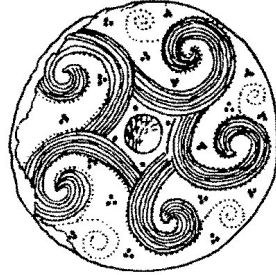
All responsibility for the content, interpretations and opinions
expressed in the volume belongs exclusively to the authors.

DTP și tipar: MEGA PRINT
Coperta: Roxana Sfârlea

© 2013 EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE
Calea 13 Septembrie nr. 13, Sector 5, București 76117
Telefon 021–410.38.46; 021–410.32.00/2107, 2119

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL DE ARHEOLOGIE ȘI ISTORIA ARTEI

EPHEMERIS NAPOCENSIS

XXIII
2013

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

SUMAR – SOMMAIRE – CONTENTS – INHALT

Academicianul Marius Porumb la 70 de ani.....	7
Academician Marius Porumb at 70 Years.....	9

STUDIES

ROBERT GINDELE Die Problematik der barbarischen Siedlungen im Nord-Westen Rumäniens zwischen der Gründung der Provinz Dakien und den Markomannenkriegen.....	11
VITALIE BÂRCĂ, SORIN COCIȘ Sarmatian Graves Surrounded by Flat Circular Ditch Discovered at Nădlac (Arad County, Romania).....	31
CORIOLAN HORAȚIU OPREANU Burnished Pottery from the Settlement at Suceag (County of Cluj, Romania). Evolution, Chronology and Cultural Interferences.....	51
CĂLIN COSMA Early Medieval Spurs in Transylvania (7 th – 10 th Centuries AD).....	79
ERWIN GÁLL Dăbâca – das Gräberfeld um die Kirche aus Grădina lui Alexandru Tămaș. Einige Bemerkungen zur Entwicklung der Wohnsiedlung von Dăbâca.....	103

ARCHAEOLOGICAL AND EPIGRAPHICAL NOTES

FLORIN CURTA The Elephant in the Room. A Reply to Sebastian Brather.....	165
CRISTIAN VIRAG Archaeological Discoveries from Pecica Belonging to the Bodrogkeresztúr Culture.....	177
ANDREEA DRĂGAN Situla Shaped Pottery from the Fortified Settlement from Divici-Grad, Caraș-Severin County, Romania.....	197
SORIN CLEȘIU, GEORGE TROHANI Restitutio. La Céramique à décor peint de <i>Sarmizegetusa Regia</i> des dépôts des Musées de Bucarest.....	205
VITALIE BÂRCĂ The Items in the Sarmatian Grave at Lehliu (Călărași County) and its Dating Issue.....	243

DAN-AUGUSTIN DEAC The Toponymy of <i>Dacia Porolissensis</i> . Recent Research and new Approaches.....	261
COSMIN ONOFREI A Military Diploma regarding <i>Dacia Porolissensis</i> (14 th of April 123).....	271
IRINA NEMETI, RADU IUSTINIAN ZĂGREANU Sculptural Monuments from <i>Dacia Porolissensis</i>	277
EUGENIA BEU-DACHIN, SORIN COCIȘ, VALENTIN VOIȘIAN <i>Epigraphica Napocensia</i> . Epigraphic Discoveries from Victor Deleu Street in Cluj-Napoca...297	
DAN-AUGUSTIN DEAC Negotiating with the Dacians. The Case of <i>M. Ulpius Celerinus, interpres Dacorum</i>	313
IOAN STANCIU, CORIOLAN HORĂȚIU OPREANU, VLAD-ANDREI LĂZĂRESCU, DAN ȘTEFAN New Geophysical Surveys and Archaeological Research at Lazuri (Satu Mare County, Romania).....	323
CORIOLAN HORĂȚIU OPREANU, VLAD-ANDREI LĂZĂRESCU New Geophysical Surveys and Archaeological Research at Suceag (Cluj County, Romania).....	339

REVIEWS

Susanne Sievers, Otto H. Urban, Peter C. Ramsel (Hrsg.), <i>Lexikon zur keltischen Archäologie</i> , Österreichische Akademie der Wissenschaften, Mitteilungen der Prähistorischen Kommission, two volumes (A-K, L-Z), Verlag ÖAW (Wien 2012), 2207 p., 24 x 15 cm format, hardcover, black-and-white and colour illustrations (Sándor Berecki).....	355
Sven Rausch, <i>Bilder des Nordens. Vorstellungen vom Norden in der griechischen Literatur von Homer bis zum Ende des Hellenismus</i> [Archäologie in Eurasien 28], Mainz 2013, VIII + 444 Seiten mit 9 Abbildungen, englische und russische Zusammenfassung (Ligia Ruscu).....	359
Alexander Falileyev, <i>The Celtic Balkans</i> , Aberystwyth, CMCS Publications, 2013, 182 p. (Aurel Rustoiu).....	363
Miklós Szabó, Károly Tankó, Zoltán Czajlik (sous la direction de), <i>La nécropole celtique à Ludas – Varjú-dűlő</i> . Avec la participation de K. T. Bruder, L. Domboróczki, N. B. Fábry, K. Gherdán, J.-P. Guillaumet, F. Gyulai, S. Marion, A. Masse, P. Méniel, F. Molnár, G. Szakmány, É. Tankó, Budapest, L'Harmattan – Institut archéologique de l'université ELTE, 2012, 321 p. + IV pl. + 1 Plan (310 figures in text, drawings, graphs and black-and-white photographs). (Aurel Rustoiu)...	365
Sven Rausch, <i>Bilder des Nordens. Vorstellungen vom Norden in der griechischen Literatur von Homer bis zum Ende des Hellenismus</i> [Archäologie in Eurasien 28], Mainz 2013, VIII + 444 Seiten mit 9 Abbildungen, englische und russische Zusammenfassung (Ligia Ruscu).....	369
<i>Pantheon. Religionistický Časopis – Journal for the Study of Religions</i> , Volume 7/1, 2012, 152 p. (Szabó Csaba).....	369
Abbreviations that can not be found in Bericht der Römisch-Germanische Kommission.....	373
Guidelines for Ephemera Napocensis.....	377

ACADEMICIANUL MARIUS PORUMB LA 70 DE ANI

La 70 de ani, academicianul Marius Porumb este o prezență vie în știința românească, este la fel de activ ca acum mai bine de 40 de ani, când l-am cunoscut, în anii noștri de debut în cercetare. În familia de învățători din care se trăgea (tatăl moldovean, mama ardeleancă) a învățat respectul și dragostea față de părinți și față de profesori. A învățat să fie harnic și prietenos.

Maramureșul unde și-a petrecut copilăria și adolescența l-a marcat deopotrivă, cu peisajul și oamenii săi. Ba chiar și cu arhitectura și cu arta sa veche, semițărănească, căci viitorul cercetător a găsit în Maramureș una din expresiile specifice artei medievale românești – icoana. Orientarea secției de istoria artei de la Facultatea de istorie și filosofie clujeană, al cărei student a

fost, cu predilecție spre arta medievală, datorată în primul rând maestrului său Virgil Vătășianu, i se potrivea de minune. Așa că, în 1966, absolventul devenit cercetător la sectorul de specialitate de la (pe atunci) Institutul de Istorie și Arheologie al Academiei, s-a îndreptat firesc spre studiul icoanei. Nu că n-ar fi fost cercetări anterioare în domeniu. Dar erau relativ puține și făcute cu mijloace tehnice modeste. Prin studiile sale din anii 70 și următorii Marius Porumb a adus icoana în atenția cercetării de artă. Prin aceasta, deși rămânea integrat în „curentul clujean” (atenție acordată artei medievale și premoderne), făcea și un necesar pas pe o cale proprie – pictura veche românească –, căci profesorul Vătășianu se îndreptase mai cu seamă spre studiul arhitecturii medievale. Metodologic, Marius Porumb a dat o atenție sporită imaginii, ca suport indispensabil comentariului. De la icoană, văzută ca obiect artistic în sine, a trecut curând la studiul pictorilor de icoane, a semnăturilor și inscripțiilor. De aici, la zugravii de biserici, la pisanii, la biserici ca monumente integrale, fie de lemn (din nou Maramureșul...), fie din zid. Apoi, la monumente laice, în special cetăți. Au fost pașii firești care l-au format pe Marius Porumb cercetător cu viziune cuprinzătoare asupra artei medievale românești.

Așa au apărut zecile de studii din reviste de specialitate (din care una, *Ars Transilvaniae*, a fost fondată de el, în 1991), ca și monografiile de monumente, ori cărțile dedicate picturii vechi (printre care remarcabilul *Dicționar de pictură veche românească din Transilvania*, 1998), ori colaborările la prestigioase sinteze de istoria românilor, sub egida Academiei. Recunoașterea nu a întârziat să apară: a fost ales director al Institutului clujean de Arheologie și Istoria Artei al Academiei Române (1992), membru corespondent (1993) și membru titular (2009) al Academiei Române. A fost președintele Comisiei Naționale a Monumentelor Istorice.

Treptat, studiile lui Marius Porumb au devenit un model pentru alții, pentru un grup de tineri care se forma *de facto*. Iar când a început să coordoneze doctorate, metoda lui de cercetare și relația profesională cu tinerii s-au instituționalizat. Mai importante îmi par însă relațiile umane pe care le-a cultivat de zeci de ani. Câți tineri nu au simțit, în pofda diferenței de vârstă, că le este prieten ?

Cunoașteam capacitățile de organizator ale lui Marius Porumb încă din 1972, când puneam la cale, împreună, prima ediție a *Sesiunii tinerilor cercetători* din institutul de istorie și arheologie clujean, transformată, când tinerii au devenit mai puțin tineri, în *Zilele Institutului*. Dar cine putea bănui atunci că, patru decenii mai târziu (după o tentativă în 1975), academicianul Marius Porumb va reuși să întemeieze Muzeul Mitropoliei Clujului, care înmănușiază cea mai prestigioasă colecție de icoane din România!

Una din vrednicele reușite ale lui Marius Porumb este salvarea și punerea în valoare a fortificației, a acareturilor și bisericii săsești din Călnic. Printr-o muncă tenace, îndeaproape secondat de soția sa, remarcabila artistă Zoe Vida Porumb (cu numeroase tapiserii și broderii chiar în expoziția permanentă de la Călnic), academicianul a dovedit că turnul său nu e de fildeș, ci e turnul cetății din Călnic: a readus la viață o semiruină. Sunetele orgii, din concertele periodice pe care le organizează, trebuie să-i răsplătească *bucuria muncii*. Ar fi bine dacă 20 de personalități din România ar face pentru 20 de monumente ceea ce a făcut acad. Marius Porumb pentru Călnic. Și pentru aceasta nu trebuie în primul rând bani, ci trebuie dorință și dăruire, așa cum procedează, de atâția ani, amfitrionul de la Călnic. Trebuie să iubești ceea ce faci și să crezi în reușită. Marius Porumb pune suflet în ceea ce face, fie că scrie o carte, fie că se îngrijește de o expoziție, fie că îmbogățește patrimoniul mobil din complexul muzeu care este astăzi *cetatea Călnicului*.

La mulți ani, Marius Porumb! Să trăiești pentru tine și pentru cei care-ți sunt dragi, pentru elevii și prietenii tăi. Și să faci ceea ce ai făcut și până acum.

Mihai Bărbulescu
Membru corespondent al Academiei Române

ACADEMICIAN MARIUS PORUMB AT 70 YEARS

At 70 years, academician Marius Porumb is a living presence in Romanian science, is as active as he was 40 years back, when I met him first time, in our early years in the research field. In his family of schoolmasters (Moldavian father, Transylvanian mother) he learned the respect and love to the parents and to the teachers. He learned to be industrious and friendly.

The Maramureş region, where he spent his childhood and teenage marked him, with its landscape and its people; but also with its architecture and its old, half peasant-like art, for future researcher found in Maramureş one of the specific expressions of the Romanian mediaeval art – the icon. The trend of the art history department from the Faculty of History and Philosophy from Cluj-Napoca, whose student he was, specialy towards mediaeval art, due mainly to his maestro Virgil Vătăşianu, fitted him. So, in 1966, the graduate become researcher at the history of art department of (that time) Institute of History and Archaeology of the Academy turned naturally towards the study of the icon. That happened not because did not exist earlier research in the field. But they were few and made with modest technical resources. By his studies from the seventies and next years, Marius Porumb brought the icon in attention of the art research. By this, although stayed integrated in the “Cluj trend” (special attention to mediaeval and pre-modern art), he did also a necessary step on an own way – old Romanian painting –, because Professor Vătăşianu turned himself towards the study of mediaeval architecture. Methodological, Marius Porumb gave an increased attention to the image, as indispensable support of the commentary. From icon, seen as an artistic intrinsic object, passed soon to the study of the icons’ painters, signatures and inscriptions. From here, to the church painters, foundation inscriptions, to churches as whole monuments, even in wood (again the Maramureş...), even in stone. Then he passed to secular monuments, mainly citadels. These were the natural steps which formed Marius Porumb as a researcher with a comprehensive vision upon the Romanian mediaeval art.

So appeared tens of studies in the scientific journals (among which one, *Ars Transsilvaniae*, was founded by him in 1991), as monumets’ monographs, or books dedicated to old painting (among which the remarkable „Dictionary of old Romanian painting from Transylvania”, 1998), or collaboration to prestigious syntheses of history of the Romanians edited by the Romanian Academy. The recognition appeared in consequence: he was elected director of the Institute of Archaeology and History of Art Cluj-Napoca of the Romanian Academy (1992), correspondent member (1993) and member (2009) of the Romanian Academy. He was President of the National Commission of Historical Monuments.

Gradually, the studies of Marius Porumb became a model for others, for a group of young people who was forming *de facto*. When he started to supervise Ph D dissertations, his research method and his professional relationship with young generation institutionalized. More important seem to me the human relations which he performed for tens of years. How many young people didn’t feel his friendship, instead of age difference ?

I knew the organizing skills of Marius Porumb since 1972, when planning together the first edition of the „Young researchers session” from the Institute of History and Archaeology, changed, when youngs became less young, in „Days of the Institute”. But who could guess that time, that 40 years later (after an attempt in 1975) the academician Marius Porumb will succeed to set up the Museum of the Metropolitan Bishopry of Cluj, which gathers the most prestigious icon collection from Romania!

One of his worthy success is the rescue and valorization of the fortification, parsonage and Saxon church from Călnic. Through a hard work, closely helped by his wife, remarkable plastic artist Zoe Vida Porumb (with many tapestries and embroideries even in the permanent exhibition at Călnic), the academician proved that his tower is not an ivory one, but is the tower of the Călnic citadel: he revived a half-ruined monument. The sounds of the organ, from the periodical concerts he organizes, have to reward the „joy of work”. It would be nice if 20 personalities from Romania would make what academician Marius Porumb have done for Călnic. And for this not only money are important, but need will and self-denial, as for so many years acts the amphitryon from Călnic. Must love what you do and believe in success. Marius Porumb makes all he does from soul, even he is writing a book, even he is managing an exhibition, even he enriches the mobile patrimonium from the complex museum which is today the „Călnic citadel”.

Happy birthday to you Marius Porumb! Live for you and for all who you love, for your pupils and friends. And do what you have done till now.

Mihai Bărbulescu
Correspondent member of the Romanian Academy